

Актуальність теми. Головним обов'язком демократичної держави залишається гарантування прав і свобод людини та громадянина. Держава повсякчас несе відповідальність перед людиною за свою діяльність. Так, Конституція України закріплює не лише основні права і свободи, а й конституційно-правові гарантії дотримання та захисту таких прав. Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу. Це право носить загальний характер, є невід'ємним конституційним правом кожної людини.

Відповідно до статті 59 Конституції України «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Існує досить багато імplementованих Україною міжнародно-правових актів із приводу надання безоплатної правової допомоги. Так, Основні положення про роль адвокатів, прийняті VII Конгресом ООН із запобігання злочинам у серпні 1990 р., встановлюють, що «особлива увага має приділятися бідним та іншим незаможним людям, оскільки вони самі неспроможні відстоювати свої права і мають потребу у допомозі адвоката» [1]. Також ратифіковано Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., взяла на себе зобов'язання створити умови та можливості для надання безоплатної правової допомоги мало-забезпеченим особам при обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення.

Однак, реалізація такого права в повному обсязі до недавнього часу була неможливою через відсутність реального права на отримання правової допомоги особам, котрі не мають можливості звернутися за нею до адвоката через різні причини, а також через відсутність єдиної законодавчо визначеної політики у сфері надання правової допомоги коштами держави.

8 липня 2011 року було прийнято Закон України № 3671-VI «Про безоплатну правову допомогу». Відповідно до цього закону безоплатна правова допомога визначається, як правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [2]. Даний закон визначає зміст права на безоплатну правову допомогу та порядок його реалізації, підстави надання цієї допомоги.

Забезпечення реалізації права на правову допомогу є давньою, сталою і, можливо, однією з найповажніших функцій адвокатури. Історичні корені цього явища сягають далекої давнини – правова допомога існувала завжди та скрізь, де і коли існує право, незалежно від епохи, країни, цивілізаційної належності того чи іншого суспільства [3, с. 12].

Саме у римському праві сформувався й наступний етап розвитку інституту захисту – інститут патронату. На перших етапах розвитку інституту

патронату (адвокатури), патрон надавав допомогу в суді без винагороди, але з часом діяльність патрона стала професією, за здійснення якої бралася плата, часто надто висока. І реакція держави не забарилася: заборона отримувати таку винагороду встановлювалася законом Марка Цінція (204 р. до н. е.), що слід розглядати, як захист тих, хто звертався за допомогою у веденні справ у суді [3, с. 12].

За чинним законодавством України виділяють безоплатну правову допомогу двох видів: первинну та вторинну. Що стосується первинної допомоги – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. У подальшому спробуємо більш детально дати характеристику другому виду безоплатної правової допомоги.

Даній темі приділяли увагу такі науковці: А.М. Бежевець, С.В. Гончаренко, Є.Ю. Бова, А. Я. Дубинський, С. Я. Фурса, І.Ю. Гловацький та інші.

Мета дослідження полягає в аналізі проблемних питань, пов'язаних з наданням адвокатом вторинної безоплатної допомоги, запропонувати шляхи вирішення даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. З приводу другого виду безоплатної правової допомоги, а саме вторинної, – то законом вона визначена, як вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Така допомога полягає у наданні таких правових послуг: захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання процесуальних документів.

Лише визначене законом коло суб'єктів наділене правом скористатися безоплатною вторинною правовою допомогою. На наш погляд, законодавець виходив із таких міркувань, коли визначав суб'єктів, яким надавалося вищезгадане право:

- 1) неплатоспроможним громадянам;
- 2) ті, що володіють певними пільгами;
- 3) ті, що належать до тих категорій осіб, для яких законами вже закріплено право на безоплатну правову допомогу.

Щодо осіб малозабезпечених, то закон надає право на безоплатну вторинну правову допомогу особам, середньомісячний сукупний дохід сім'ї яких нижчий від суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, та інвалідам, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацевдатних осіб.

Серед інших осіб, які мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, зазначені ті особи, до яких застосовано адміністративне затри-

мання або адміністративний арешт, а також підозрювані у вчиненні злочину особи, затримані органами дізнання та слідства, особи, до яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою, та особи, у справах яких відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України участь захисника є обов'язковою. Закріплення на рівні Закону права вищезазначених осіб на безоплатну правову допомогу свідчить про наближення українського законодавства до загальноприйнятих у демократичному світі стандартів захисту прав людини [4].

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги виступають: центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

Однак ми не можемо погодитися з думкою віднесення центрів до суб'єктів з надання безоплатної вторинної допомоги. В першу чергу, хотілось би наголосити на тому, які саме функції об'єднуються під поняттям «надання безоплатної вторинної допомоги». Вважаємо, що це функція захисту, доказування. Одна, аж ніяк не функція організації діяльності центру, на якого покладені такі повноваження – приймати рішення про надання або відмову у наданні безоплатної вторинної допомоги, забезпечувати складання процесуальних документів, участь захисника, здійснення представництва укладати контракти та договори з адвокатами, видавати доручення для підтвердження повноважень захисника, приймати рішення про зміну адвоката тощо.

Як зазначає С.В. Гончаренко: «Зазначені в Законі «Про безоплатну правову допомогу» всеохоплюючі повноваження центрів фактично нівелюють адвокатуру, як конституційно визначений інститут із забезпечення права на захист та надання правової допомоги, порушують цілісність адвокатури, частково підпорядковуючи її державним органам. Необмежене коло повноважень центрів, котре може встановлюватися поза зазначеним Законом Положенням про центри (п. 13 ст. 17 Закону), дає підстави припустити, що державне управління адвокатурою може стати необмеженим» [5, с. 13]. Ми схилиємося до вищезазначеної думки і вважаємо, що спосіб надання безоплатної правової допомоги в більшій мірі ставить у залежність адвоката перед державою. Тим самим унеможливлуючи здійснення їх професійних обов'язків належним чином.

Хотілось би зупинити свою увагу на здійсненні захисту у кримінальному процесі. Так, відповідно до ст. 20 КПК України, законодавець забезпечує під-

озрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист, до того ж ч. 3 цієї статті надає можливість підозрюваному, обвинуваченому одержати безоплатну правову допомогу за рахунок держави. Варто зазначити, що КПК України встановлює єдиного суб'єкта, який у кримінальному провадженні має право виступати як захисник – це адвокат (ст. 45 КПК України). Відповідно до положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу» правова допомога у кримінальному провадженні належить до безоплатної вторинної правової допомоги. При цьому вона включає такі види правових послуг: захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру.

Однак постає питання: а чи належним чином здійснює захисник покладені на нього обов'язки? Слід відмітити, адвокат самостійно не вправі вибрати собі справу, підзахисного, за нього це робить центр із надання безоплатної вторинної правової допомоги (центр призначає захисника з числа професійних адвокатів, попередньо відібраних на конкурсній основі. Цей адвокат призначається також незалежно від впливу слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду, його кваліфікацію перевірено і якість його роботи гарантується державою. Особа, якій призначено адвоката за рахунок держави, не може обирати його на свій розсуд). Однак заробітна плата таких захисників є невисокою, тому досить часто адвокати не зацікавлені здійснювати захист. Тому досить часто захист набуває формального, поверхневого характеру, що в подальшому призводить до порушень прав підзахисного.

Щоб уникнути вищезазначених проблем, вважаємо за можливе створити об'єднання економічного стимулювання адвокатів. Такі об'єднання являлись би юридичними особами, фактично представляли собою господарські товариства. Мета створення об'єднань була б єдиною – матеріальне заохочення високих показників роботи захисників, які надають вторинну безоплатну правову допомогу. Об'єднання діяло б за рахунок осіб, які включені до Реєстру адвокатів і надають безоплатну правову допомогу за контрактом чи за договором.

Висновки. Отже, прийнятий Закон України «Про безоплатну правову допомогу» виступає одночасно як засобом, так і поштовхом до прогресивних змін у побудові законодавства, основним завданням якого є дотримання основоположних прав і свобод людини і громадянина. Звичайно, є ряд проблемних питань, які слід вирішувати, спираючись на практичний досвід і глибокий аналіз наукових робіт, присвячених даній тематиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основні положення про роль адвокатів. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osipov.ua/42-osnovni-pozhennya-pro-rol-advokativ.html>.
2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу». // Відомості Верховної Ради України від 08.07.2011 року – № 3671-VI.
3. Гончаренко С.В. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. Короткий огляд новітніх тенденцій / С.В. Гончаренко // Адвокат. – 2011. – № 11 (134). – С. 12–16.

4. Закон України «Про безоплатну правову допомогу»: Основні положення та підходи до впровадження. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon_ukrajini_pro_bezoplatnu_pravovu_dopomogu_osnovni_polozhennja_ta_pidkhodi_do_vprovadzhennja.

5. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. Короткий огляд новітніх тенденцій. – [Електронний ресурс] / С.В. Гончаренко. // Адвокат . – 2011. – № 11. – С. 12–16. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/adv>.